

УДК 911.3

Г.І. ДЕНИСИК, Л.І. СТЕФАНКОВ

**СУЧАСНІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕНЬ АНТРОПОГЕННИХ ЛАНДШАФТІВ
В УКРАЇНІ**

*Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського.
м. Вінниця, Україна
vdprugeo2014@gmail.com*

Рассмотрены основные направления современных исследований антропогенных ландшафтов в Украине, среди которых: исследования парадинамических и парagenетических взаимосвязей между отдельными классами антропогенных ландшафтов, процессов

взаємодія ландшафтно-інженерних систем з оточуючим середовищем, висотної диференціації антропогенних ландшафтів, їх симетрії та асиметрії, функціонування антропогенних мікроочагових процесів та інші. Результати цих досліджень дадуть можливість розробляти реальні проекти та прогнози стійкого розвитку окремих регіонів в майбутньому.

Серед нових напрямів розвитку ландшафтознавства в Україні започаткованих у другій половині ХХ ст. – меліоративне ландшафтознавство, геофізика ландшафтів, геохімія ландшафтів, ландшафтно-екологія та інші, на початку ХХІ ст. найбільш активно розвивається антропогенне ландшафтознавство. Антропогенне ландшафтознавство в Україні завершило перший етап свого розвитку, результатом якого є не лише відомі теоретичні напрацювання [1, 2, 3, 4, 6] і детальне пізнання окремих класів антропогенних ландшафтів [3, 7, 8], але й формування нових перспективних напрямів їх досліджень. Це значно вищий рівень, другий етап пізнання антропогенних ландшафтів України, основний розвиток якого припадає на першу половину ХХІ ст.

Серед нових і перспективних напрямів досліджень антропогенних ландшафтів в Україні виокремлюються такі:

– дослідження парадинамічних і паразитичних взаємозв'язків між ландшафтними комплексами як натуральних, так і вже виділених й частково пізнаних класів антропогенних ландшафтів, зокрема – селитебних і промислових, селитебних і дорожніх, сільськогосподарських й лісових антропогенних, сільськогосподарських й дорожніх, тафальних і селитебних та інших. Динаміка ландшафтів – один з найменш опрацьованих розділів ландшафтознавства. Ще менше публікацій з динаміки антропогенних ландшафтів;

– пізнання процесів взаємодії ландшафтно-інженерних та ландшафтно-техногенних систем з довкіллям, особливо у просторово-часовому аспекті. Часто упродовж життя лише одного покоління людей ландшафтно-інженерні системи зароджувались, активно функціонували й занепадали. Вивчення «досвіду» їх впливу на довкілля допоможе уникнути низки екологічних проблем у майбутньому;

– дослідження вертикальної та висотної диференціації антропогенних ландшафтів і зумовлених ними динамічних процесів. Особливо це стосується селитебних і промислових ландшафтів, де продовжує активно формуватися двоюрисна (підземна і наземна) структура унікальних ландшафтних комплексів, котрі, як не дивно, мають цікаве майбутнє. Висотна диференціація гірських ландшафтів дослідження значно краще ніж рівнинних;

– дослідження розвитку та функціонування мікросередкових процесів у структурі антропогенних ландшафтів. Сучасне ландшафтно- і екологічно дестабілізоване середовище характеризується аномально швидкими змінами структурної організації геокомпонентів і ландшафтних комплексів та взаємозв'язків між ними. В таких умовах активно розвиваються мікросередкові процеси – прояв нових ландшафтних, екологічних, енергетичних, речовинних та інших зв'язків, що формуються в навколишньому середовищі. Їх вивчення є перспективним. З одного боку – мікросередкові процеси розкривають причини й механізми плинних тенденцій трансформації на локальному рівні та можливу перспективу їх регіоналізації, а з іншого – враховуючи їх індикаторне значення, відкривається шлях до управління станом природного середовища і можливість попередження виникнення небажаних або агресивних процесів та явищ на ранніх стадіях їх розвитку [9];

– пізнання специфіки похідних процесів в антропогенних ландшафтах. На самперед це стосується промислових (особливо гірничо-промислових) та селитебних ландшафтів. За минулі 50–60 років активний розвиток похідних процесів спостерігається в усіх

класах антропогенних ландшафтів й в усіх регіонах України. Від інших, вони відрізняються тим, що у більшості випадків похідні процеси є передбачуваними. Райони їх майбутнього розвитку відомі, а значить прояв небажаних похідних процесів можна прогнозувати, що робить їх дослідження перспективними;

– *дослідження симетрії й асиметрії ландшафтів та пов'язаних з цими явищами їх розвитку.* У перспективі саме через дослідження симетрії й асиметрії ландшафтних комплексів можна буде вирішити низку проблем пов'язаних з раціональним природокористуванням у межах височин, передгірських й гірських територій. Явищу симетрії й асиметрії в природі більше уваги приділяють математики, фізики, біологи. Географи й ландшафтознавці лише починають вивчати окремі особливості ландшафтних комплексів, що зумовлені їх симетрією й асиметрією;

– *виокремлення і дослідження унікальних та оригінальних антропогенних об'єктів й територій.* Тривалий період формування антропогенних ландшафтів, їх різноманіття й своєрідність призвели до виокремлення в структурі антропогенних ландшафтів не лише оригінальних, але й унікальних територій та об'єктів, частина з яких уже зараз є складовими національної спадщини;

– *дослідження можливостей і доказ необхідності використання ландшафтного дизайну у процесі розробки проектів розбудови, перебудови і подальшого раціонального використання сучасних, переважно антропогенних, ландшафтів України.* Кожний проект реконструкції антропогенного ландшафту має завершуватися їх дизайнерським оформленням, яке необхідно максимально наблизити до кращих зразків регіонального ландшафту де буде реалізовано проект.

Виокремлені перспективні напрями дослідження антропогенних ландшафтів дадуть можливість реально планувати й обґрунтовувати перспективи розвитку ландшафтів майбутнього будь-якого регіону, зокрема й України. При цьому необхідно пам'ятати, що повна заміна натуральної природи антропогенною, натуральних ландшафтів антропогенними не лише не забезпечить збалансованого розвитку регіону чи країни, але й значно прискорить їх руйнацію. Нормального розвитку можна досягти лише внаслідок збалансованого поєднання в наявній або новій структурі ландшафтів регіону, а потім і в ландшафтній сфері Землі, досконалих у соціально-екологічному аспекті культурних і натуральних ландшафтів, які найбільш надійно гарантують стабільність довкілля за рахунок гомеостазу біосфери.

Список літератури

- 1 Воловик, В.М. Етнокультурні ландшафти містечок Поділля / В.М. Воловик. – Вінниця: ВНТУ, 2011. – 270 с.
- 2 Гудзевич, А.В. Просторово-часова організація сучасних ландшафтів: теорія і практика / А.В.Гудзевич. – Вінниця : ВІНДРУК, 2012. – 434 с.
- 3 Денисик, Г.І. Антропогенні ландшафти Правобережної України / Г.І.Денисик. – Вінниця : Арбат, 1998. – 292 с.
- 4 Денисик, Г.І. Лісополе України / Г.І.Денисик. – Вінниця : Тезис, 2001. – 284 с.
- 5 Денисик, Г.І. «Золота середина» у природничо-географічних дослідженнях / Г.І.Денисик // Наукові записки Вінницького педуніверситету. Серія: географія. – 2011. – Вип. 23. – С. 3–10.
- 6 Мильков, Ф.Н. Человек и ландшафты / Ф.Н.Мильков. – М. : Мысль, 1973. – 222 с.
- 7 Серія: «Антропогенні ландшафти Поділля» [За ред. Г.І. Денисика]. – Вінниця : Едельвейс і К, 2005–2018.
- 8 Серія: «Антропогенні ландшафти Правобережної України» [За ред. Г.І. Денисика]. – Вінниця : «Едельвейс і К», 2012–2020.

9 Серія: «Похідні процеси і явища в антропогенних ландшафтах» [За ред. Г.І. Денисика]. – Вінниця : Вінницька обласна друкарня, 2010–2020.

G. DENYSYK, L. STEFANKOV

CURRENT RESEARCH AREAS ATROPHENNYH LANDSCAPE IN UKRAINE

The main directions of contemporary research of anthropogenic landscapes in Ukraine, including: research paradinamicheskikh and paragenetic the relationship between the individual classes of anthropogenic landscapes, processes of interaction landscape in bzhenernyh systems with the environment, altitude differentiation of anthropogenic landscapes, their symmetry and asymmetry, the functioning of anthropogenic mikroochagovyh processes and other. The results of these studies will provide an opportunity to develop real projects and projections of sustainable development of individual regions in the future.